

آینده تروریسم مدرن داعشیسم در منطقه خاورمیانه و جهان
مقداد رضا پور^۱ - کاوه امیر خانی شهرکی^۲
تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۲/۲۶ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۴/۱۷

چکیده:

داعش پدیده ایست که در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا با ایدئولوژی سلفیستی- وهاببستی ظهور یافته است اما در روبرویی با نیروهای داخلی و نیز منطقه‌ای- بین المللی در عراق و در سوریه در حال نابودی است. حال سوال این است که آینده داعشیسم به چه صورت خواهد بود؟ داعش در مدت زمان حضور خود در منطقه برنامه‌های گسترده‌ای را با بکارگیری تکنولوژی- های مدرن و فضای مجازی، تربیت کودکان داعشیسم، جذب طرفدارانی در سراسر دنیا و هم- پیمانی با گروه‌های تروریسم دیگر در منطقه در جهت بسط حضور و ایدئولوژی خود تدارک دیده بود. با نابودی داعش در عراق و سوریه، ظهور پدیده داعشیسم در منطقه شمال آفریقا و آسیای میانه که در آن مناطق هم از نظر ایدئولوژیکی مستعد بوده و هم کشورهای این مناطق دولت مرکزی نسبتاً ضعیفی دارند بعید نبوده و اگر تدابیر امنیتی- سیاسی در این مناطق سنجیده نشود بروز دوباره داعشیسم در این مناطق قطعی خواهد بود.

واژگان کلیدی: تروریسم، آینده داعشیسم، کودکان داعشی، تبلیغات، خاورمیانه

---

^۱ - دانشجوی کارشناسی ارشد، علوم سیاسی، دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه پیام نور، واحد مرکز غرب تهران، تهران، ایران
meghdad0111@yahoo.com

^۲ - استادیار، علوم سیاسی، دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه پیام نور، واحد مرکز غرب تهران، تهران، ایران: (نویسنده مسئول)
hmass2005@yahoo.com

۱- مقدمه:

پدیده تروریسم یکی از تهدیدهای مهم برای زندگی نوع بشر، اموال و دارایی یک سرزمین و آزادی حقیقی است. حملات تروریستی زیادی در طول تاریخ بویژه در قرون اخیر در کشورهای مختلف جهان رخ داده است. از جمله آنها می‌توان حملات تروریستی اخیر، سوم ژوئن ۲۰۱۷ لندن، سوم آوریل ۲۰۱۷ در خیابان سنت پترزبورگ روسیه و بسیاری از حملات تروریستی دیگر را نام برد. (Valdivia Orbaneja, 2018) اما این پدیده در دوره‌های مختلف به طرق گوناگون صورت گرفته و به دنبال انجام هر یک از عملیات تروریستی هدف‌های خاصی دنبال می‌شده است. امروزه پدیده تروریسم بیشتر در قالب‌های مدرن ایدئولوژیکی رخ می‌نماید که نمونه بارز آن در منطقه خاورمیانه پیدایش القاعده و داعش را می‌توان نام برد.

در قرن بیستم پدیده‌های تروریستی بیشتر با عواملی همانند فاشیست، سوسیالیست و ملی‌گرایی در ارتباط بوده است. به عبارت دیگر انگیزه بوجود آمدن و انجام عملیات تروریستی مسائل مذکور بوده‌اند که ماهیت درون متنی این عملیات بیشتر متوجه کشورهای غربی بوده‌اند. از جمله این نوع تروریسم‌ها را می‌توان عملیات‌های تروریستی دوران استالین که با ترورهای سیاسی همراه بوده است (Miller, 2013) و یا ترورهای دوران نازیسم در آلمان و کشورهای دیگر اروپایی که به عنوان نوعی سلاح برای مقابله بوده است را می‌توان نام برد. (Johnson, 1999)

روند ترور در کشورهای آفریقایی و کشورهای جهان سوم نیز در قرن بیستم وجود داشته و بیشتر با سلاح‌های گرم انجام می‌گرفته است. در واقع ابزار استفاده برای انجام ترور وسایل در دسترس روز بوده‌اند. به عنوان مثال ترور سیاسیون در مصر بوسیله بمب گذاری برای خارج کردن کشور از کنترل انگلستان (Brynjar, 2006.53)، ترورهای صورت گرفته در سرزمین فلسطین (Chaliand, 2007. 212-213)، ترورهای صورت گرفته در الجزیره در مواجهه با فرانسوی‌ها (Stora, 2004.36) و بسیاری از ترورهای دیگر که می‌تواند نشان از نوعی روند تروریسم مختص قرن بیستم و با ابزارهای متناسب آن دوران باشد. اما پدیده تروریسم در قرن ۲۱ شکل دیگری به خود گرفته است که از جمله آن می‌توان به داعش در منطقه خاورمیانه اشاره کرد که بیشتر تروریسم ایدئولوژیکی بوده که در سطح گسترده‌ای فعالیت می‌کرده است، به نوعی می‌توان گفت تروریسم در قرن ۲۱ با رشد جوامع و تکنولوژی شکل جهانی به خود گرفته و در قالب پدیده‌ای جهانی نمود پیدا می‌کند.

۲- موجودیت داعش

داعش با نام دولت اسلامی عراق و سوریه (ISIL^۱) (Tharoor, 2014) یک گروه تروریستی سلفی که از ماهیت وهابیسیم و یا گمراه^۲ تبعیت می‌کند. (Bradley, 2015) ادعای دکترین اسلام سنی را دارند. (al-Ibrahim, 2014)

۲-۱- ایدئولوژی داعشیسم

یکی از ویژگی‌هایی که تروریسم مدرن و یا به عبارتی پست مدرن^۳ دارا می‌باشد و جلوه‌هایی از آن در گروه تروریستی داعش مطرح شده است دیدگاه ایدئولوژیکی آن بوده است که بطور گسترده در سطح جهانی طرفدارانی پیدا کرده‌اند. حقیقت امر آن است که داعش با ایدئولوژی اسلام سنی اصیل در منطقه‌ای ظهور کرده است که خواستگاه عقیدتی در آنجا مهیا بوده و نیز شرایط حمایت از طرف حداقل دسته‌ای از جامعه را داشته است. گروه داعش خود را به عنوان اسلام سلفی رادیکالی که فرم بسیار خالص از اسلام سنی ارتدوکس^۴ می‌باشد (Teti, 2016)، معرفی کرده است. گروه داعش ظاهراً با پرچمی که آن را گونه‌ای استاندارد از پرچم محمد پیامبر می‌دانست و مهر و نام محمد پیامبر در دایره‌ای سفید رنگ قرار داشته و بالای آن عبارت خدایی جز الله وجود ندارد ایدئولوژی خود را بطور نمادین به عرصه ظهور رسانده است. (Prusher, 2014) (شکل ۱) در دستگاه قضاوتی که داعشیان بنا کرده‌اند سیاست مذهبی (دین ناب اسلام) بنا شده است که گناهان را از ریشه برکنند و اجبار به نماز و دعا نمایند و همچنین تخریب مذاهب غیرسنی یکی از اهداف آنها بوده. (Economist, 2014) بدین امر داعش برای رسیدن به هدف و عرضه ایدئولوژی خود اقدام‌های گسترده‌ای را مرتکب شده‌اند.

شکل ۱: پرچم گروه داعش با نمادهای مربوط به آنها

¹ - the islamic state of iraq and the levant

² - herodox

³ - post modern

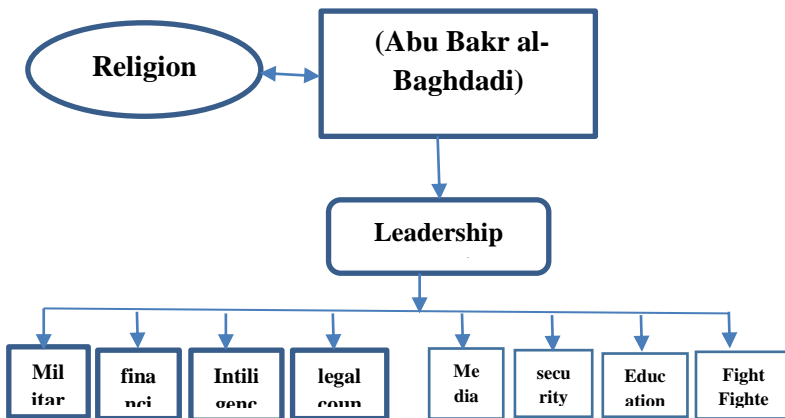
⁴ - orthodox Sunni Islam

داعش کنار گذاشتن بدعتها در دین اسلام و برگشت به اسلام ناب در دستیابی به خلافت با دکتربین سلفی- وهابی دقیق و خالص را مد نظر داشته است (al-Ibrahim, 2014) و حتی در دستیابی به این هدف کشور منشا دین اسلام یعنی عربستان سعودی را نیز مورد تهدید قرار داده است.

۲-۲- ساختار سازمانی داعش

ساختار داعش متشکل از دپارتمان‌هایی بود که توسط شوراها اداره و نظارت می‌شد. برای مثال در دستگاه داعش، به منظور ایجاد ارتباطات کمیته رسانه مسئولیت آن را بر عهده داشته است. همچنین کمیته نخبگان^۱ وظیفه جمع‌آوری اطلاعات در مورد دشمنان داعش و محیط پیرامون را انجام می‌دهد. مسائل جنگی و نیز طرح‌های حمله به سرزمین‌های جدید توسط کمیته نظامی داعش و کمیته معاونت جنگ^۲ برای گرایش و جلب کردن مردان جنگی خارجی و استخدام افراد جدید بیشتر طراحی شده است. داعش همچنین دارای کمیته - های رهبری، امنیت و قانون^۳ بوده که قوانین شریعت و مسائل سیاسی را در حوزه نفوذ خود اجرا می‌کردند و کسانی که از این شرایط سرپیچی می‌کردند تحت تعقیب و بررسی کمیته قانون قرار می‌گرفتند. این کمیته گزارش خود را به کمیته امنیت برای اجرای مجازات ارسال می‌کرد.

شکل ۲: ساختار سازمانی کلی گروه داعش

^۱ - the intelligence council

^۲ - the fighter assistance council

^۳ - the leadership, security, legal council

بودجه بندی و طراحی مالی ساختار گروه داعش بر عهده کمیته مالی بوده است. اختصاص دادن بودجه به بخش‌ها و فعالیت‌های مختلف در سیستم داعشی‌ها و مسائل مربوط به حسابداری آنها از جمله مهمترین امور مربوط به ارتباطات استراتژیک بوده است که قدرت نفوذ داعش وابسته به آن بوده است. (The NATO StratCom COE, 2015.21)

۲-۳- استفاده از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی

یکی از ویژگی‌های بارز گروه تروریستی مدرن داعش استفاده آنها از امکانات فضای مجازی و تکنولوژی کامپیوتری برای ارائه ایدئولوژی‌های خود به مردم سایر نقاط جهان و بکارگیری اینترنت در جهت جذب افراد مستعد به ایدئولوژی خود بوده‌اند.

۲-۳-۱- استفاده از اینترنت

همه گروه‌های تروریستی برای بیان و ارائه دلایل وجود خود و حتی تبلیغات به سود گروه خود از اینترنت استفاده‌های مختلفی می‌بردند. به عنوان مثال گروه‌های تروریستی اوم شینریکیو^۱، ارتش سرخ ژاپنی؛ گروه جدائی طلب (ETA)^۲، ارتش انقلابی کلمبیا (FARC)^۳، وبسایت‌هایی را برای عمومیت دادن به ماهیت وجودی خود ایجاد کرده‌اند و حتی ارتش جمهوری ایرلند (IRA)^۴ برای تشکیل ایرلند متحد وبسایتی را برای این منظور تهیه نموده است. (JASMINE, 2016.33) داعش اما از اینترنت استفاده‌های گوناگونی کرده است. داعش همانند القاعده برای تبلیغات فعالیت‌های خود نه تنها از اینترنت استفاده مستقیم می‌کرده است حتی می‌توانست اینترنت را در مقیاس بزرگتر و با ایجاد لژیون رسانه‌ای بزرگ^۵ دستکاری و مدیریت نماید.

(JASMINE, 2016.34) این امر بیانگر این مطلب است که افراد وابسته به داعش نه تنها تروریست‌های معمولی نبودند بلکه در بین آنها افراد متخصص و کارآزموده‌ای بودند که به فن آوری دیجیتالی و کامپیوتری تسلط کافی داشتند و می‌توانستند متعلقات و عملگرهای اینترنتی را به سلیقه خود هدایت نمایند.

داعش حدود هفت آژانس رسانه‌ای تحت فرمان رسانه مرکزی داشته است که شامل آژانس‌های

¹ - Aum Shinrikyo

² - the Euskadi Ta Askatasuna

³ - the The Revolutionary Armed Forces of Colombia

⁴ - Irish Republican Army

⁵ - Massive Media Legion

خبری الحیما، الفرقان، اللتیسیم، الحیات، انجد^۱، رادیو البیان^۲ و آژانس خبری آماگ نیوز^۳ بوده‌اند. (Winter, October 2015) علاوه بر اینها داعش دارای ۳۷ رسانه دیگر که در بخش‌ها و استان‌های مختلف فعالیت می‌کردند و به تبلیغ فعالیت‌های آنها مشغول بودند، بوده است. (JASMINE, 2016.34) شواهد و اسناد منتشر شده درباره فعالیت‌های اینترنتی داعش حاکی از آن است که این گروه یک گروه تروریستی منسجم و با برنامه‌ریزی دقیق بوده‌اند که هدف داشته‌اند ایدئولوژی و هویت عقیدتی خود را در میان مردم نقاط مختلف جهان مطرح کرده و گسترش دهند تا به نوعی بتوانند با تکرار عملکرد خود و موجه جلوه دادن آنها در افکار عمومی دنیا مشروعیت و مقبولیت کسب نمایند، همچنین بتوانند جهت جذب طرفدارانی به معرفی ماهیت وجودی خود، عقاید و اندیشه‌هایشان و تخریب اذهان عمومی و گمراهی آنها مبادرت ورزند. داعش همچنین اقدام به انتشار مطالب آنلاین تحت عنوان روزنامه الکتربیکی نموده است که دبیک^۴ نام آن بوده است. این روزنامه الکترونیکی در بیان انگیزه‌های گروه داعش و ارائه شمای تبلیغاتی‌شان بسیار موفق عمل کرده است. گروه داعش موفق شده بودند تا عمل ترور و جنایت‌های خود را بوسیله این مجله آنلاین توجیه نمایند. نام مجله برگرفته از حدیث اسلامی، که به محلی در قسمت شمالی حلب یا آلیو^۵ اشاره دارد و در آن پایان زمان جهان در آنجا رخ می‌داده، بوده است. (JASMINE, 2016.35)

بنابراین گروه داعش توانسته بود جنایت‌ها و اعدام‌های خود را با توسل به شرع و احادیث جعلی و خرافات که منشا از کتب و گفته‌های اهل سنت داشته است و همچنین با بکارگیری تکنولوژی مدرن در جهت آن این امر را حداقل در بین مسلمانان موجه جلوه داده، این امر را که شریعت مسلمانان دچار انحراف و بدعت شده است به گونه‌ای با رسانه‌های جمعی و الکترونیکی به مخاطبین خود که اکثریت آنها مسلمانان و سنت‌گرایان بوده‌اند برساند.

۲-۳-۲- داعش و شبکه‌های اجتماعی

گروه تروریستی داعش از شبکه‌های اجتماعی همانند توئیتر، فیس‌بوک، اینستگرام، تاملر^۶، وونتکت (VK^۱) بهره‌های بسیاری در جهت تبلیغ فعالیت‌های خود و گسترش عقاید و ایدئولوژی-

^۱ - Al-Himma ،Al-Furgan ،Al Ltisam ،Al Hayat ،Anjad

^۲ - Al- Bayan

^۳ - Amag News

^۴ - Dabiq

^۵ - Halab or Aleppo

^۶ - tumblr

های خود نموده است بطوریکه حتی به کاربران خود اجازه می‌داد تا عکس‌ها و متن‌های مختلفی که تهیه می‌کردند با نوشته‌های مختلف و آدرس دهی به لینک دوستان خود، آنها را ترویج دهند. مدیریت کنندگان از توئیتر با ID با عنوان @isd313 از طرف گروه داعش به ارسال عکس، نوشته و حتی لینک‌های مختلف که محتوای آنها بیشتر اعتقاد به اسلام و رهایی که لازمه آن جهاد باشند می‌پرداختند. (JASMINE,2016.39) مدل رسانه‌ای از تروریسم و عملیات تروریستی که بطور کابردی- علمی شروع به ترویج عقاید و اشاعه افکار خود نموده‌اند توسط گروه ISIS در شبکه‌های اجتماعی گسترش یافته بود، ارتش جهادگر وحشی و خارج از کنترل که زائیده گروه القاعده می‌باشد. (Stern, and Berger,2015.3)

داعش به منظور ارسال پیام‌های خود به سیاسیون سراسر جهان و همچنین به جوامع مختلف و در برهه‌هایی به قصد ایجاد ترس و وحشت ویدئو کلیپ‌های مختلفی از شکنجه، آزار و اذیت و سربریدن‌ها را در شبکه‌های اجتماعی نظیر توئیتر و فیس بوک و غیره در معرض نمایش عموم قرار می‌داد. هر چند اینگونه ویدئوها پس از مدت کوتاهی از دسترس عموم و از وبگاه حذف می‌شد، اما نشان دهنده این امر است که مسئولان سایت‌های اجتماعی پیش‌بینی و امنیت شبکه‌ای لازم در موارد این چنینی را در نظر نداشته‌اند و صرفاً به ساخت صفحات مجازی پرداخته‌اند و برای مسائل جهانی- امنیتی و جلوگیری از اشاعه افکار و محصولات تروریستی تدابیری اندیشیده نشده بود.

به علت اینکه تروریسم یک شیوه از جنگ روانی بوده، تروریست‌ها به منظور ایجاد ترس و وحشت، برای انتشار عکس‌های شوکه‌آور از اینترنت استفاده می‌کنند. به عنوان نمونه، ویدئوهای گروتسک^۲ از کباب کردن کارگرهای آمریکایی و خارجی که در عراق و پاکستان در اینترنت قرار داده شده است تا در معرض عموم در جهان واقع شود. به عبارتی تروریست‌ها بصورت آنلاین در جستجوی عمومی کردن تبلیغات و فعالیت‌های خود هستند تا عملکردهای خود را بر اساس خشونت و کسب طرفدارانی توجیه کنند. (Caldwell&Williams,2012. 167)

با وجود تلاش‌های مختلف در جهت معلق و ممانعت کردن فعالیت‌های فضای مجازی گروه داعش، افراد این گروه با روش‌های مختلف و با هندلرهای^۳ متفاوت و یا مشابه سعی

¹ - VKONTAKTE

² - Grottesque Video

³ - handler

در عمومی سازی فعالیت‌های خود در فضای مجازی داشته‌اند. برای مثال در بیشتر فعالیت‌های داعش با عنوان هجرت به سوی دولت اسلامی^۱ به اکانت یکی از افراد گروه داعش به نام Abdul_Aliy_4 مربوط بوده و تهدید کرده بود که اگر این اکانت مسدود گردد اکانت‌های دیگری با نام‌های Abdul_Aliy_6, 7 ساخته خواهد شد که هدف از این کارها نگهداشتن طرفداران خود با اکانت‌های مشابه برای شناخت یکدیگر بوده است. (JASMINE, 2016.40)

در اینستگرام نیز افرادی با اسم‌های مختلف از عناصر گوناگون در سوریه و عراق و با نمایش زندگی روزمره همانند بازار غذا، میوه جات و نیز رفتن به تورهای گردشگری با خوراکی‌های فراوان و مناظر بسیار دیدنی و زیبا که پرچم گروه داعش در آنها برافراشته بود (Ashley, 2015, JASMINE, 2016.41) سعی در نشان دادن این امر داشتند که زندگی روزمره و بسیار زیبا و دوست داشتنی در مناطق تحت حاکمیت گروه داعش وجود دارد. این امر اکثراً برای جذب طرفداران بیشتر و نیز برای از بین بردن اخباری که از وحشی‌گری‌های گروه داعش انجام شده است از اذهان عمومی بوده است.

۳- وضعیت داعشیسم در آینده

پس از چندین سال درگیری‌هایی که در منطقه خاورمیانه بویژه در عراق و سوریه و با ظهور گروه تروریستی داعش رخ داده است و با توجه به اینکه داعش از سال ۲۰۱۱ شروع به گسترش قلمرو خود در عراق و سوریه نموده است اما در نهایت با دخالت نیروهای مختلف محلی- منطقه‌ای و بین‌المللی از سایر کشورها از سال ۲۰۱۶ کم‌کم بطور فیزیکی رو به افول نهاده و ابتدا در عراق حضور گروه تروریستی داعش تقریباً از بین رفته است و در سوریه نیز اکثر بخش‌های آن به دست گروه‌های مختلف از جمله نیروهای دولتی سوریه و کردهای سوریه و شورشیان سوری تحت حمایت دولت ترکیه افتاده است اما بخش کوچکی از آن هنوز در دست گروه داعش می‌باشد. حال سوال این است که آیا داعشیسم بطور کامل از بین خواهد رفت؟ اگر جواب منفی است آینده تروریسم مدرن و حتی پست مدرنی همانند داعشیسم به چه صورت خواهد بود؟

در این قسمت بر آنیم تا به بررسی آینده داعشیسم در کشورهای منطقه و جهان بپردازیم.

¹ - Hijrah to the islamic state

۳-۱- آینده داعشیسم در منطقه خاورمیانه

قبل از اینکه به آینده داعش در منطقه خاورمیانه و یا سایر نقاط جهان بپردازیم باید به این نکته توجه کنیم که داعش در طی مدت ظهور تا انحطاط و زوال به سه طریق فعالیت داشته است. اول اینکه؛ در مناطقی از کشورهای منطقه خاورمیانه بخش وسیعی از خاک آنها را تحت کنترل خود داشته‌اند همانند عراق و سوریه، دوم اینکه؛ در بخش‌هایی از کشورهای مختلف پراکنده بوده‌اند و با حضور در این کشورها به تخریب و جنگ می‌پرداختند مانند کشورهای مصر و تونس و مغرب. سوم اینکه؛ در بسیاری از کشورها حضور فیزیکی آن چنانی نداشتند اما مبادرت به عملیات تروریستی نموده‌اند مانند کشورهای اروپائی، استرالیا و یمن.

اساساً ظهور داعش معلول به عوامل مختلفی می‌باشد که در زیر به بحث در مورد آنها خواهیم پرداخت، همانطور که قبلاً نیز بحث شد ایدئولوژی داعشیسم که مربوط به سلفیسم و سلفی - جهادی و وهابیسیم می‌باشد (Crooke, 27 August 2014) یکی از دلایل بوجود آمدن چنین تروریسمی شده است. سلفیسم یا جنبش سلفی شاخه اصلاحات فوق محافظه کارانه یا جنبش اسلام سلفی است (Joppke, 2013. 27) که در اوایل قرن ۱۸ میلادی در کشورهای عرب زبان ظهور پیدا کرده و به برگشت به سنت دوره سلف^۱ یعنی دوره حداکثر سه خلیفه بعد از محمد پیامبر را معتقدند. (Tucker, 2008. 975) بنابراین این گروه، بدعت‌ها^۲ در دین را نمی‌پذیرند و حامی شریعت (قانون اسلامی) اصیل دوران محمد پیامبر هستند. کشورهایی که سلفیست‌ها در آن اکثریت جمعیت را تشکیل می‌دهند شامل عربستان سعودی، قطر و امارات متحده عربی هستند که به ترتیب دارای ۳۰٪، ۴۶/۸۷٪ و ۴۴/۸٪ درصد از جمعیت این کشورها را شامل می‌شود. البته حدود ۶٪ در بحرین و ۲-۳٪ در کویت نیز وجود دارند (Ibrahim, 2006. 56-57) و در ترکیه نیز طرفدارانی یافته‌اند. (Feroz, 1988. 762) این گروه به اسلام بسیار خالص در سرزمین‌های اسلامی اعتقاد داشته و بویژه معتقدند که باید سلفیسم را با سلفی‌های جهادگر در غرب که در نظر آنها دشمنان اسلام هستند برقرار کرد. (Baker, 2011)

^۱ - salaf

^۲ - innovation

شکل ۳: کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا که سلفیسم در آنها در درجات مختلف وجود داشته و طرفدارانی دارند.
(Friedman, 2017)

حال نکته اینجاست که با اینکه سلفی‌گری و وهابیت از ایدئولوژی‌های گروه داعش بوده‌اند و این عقاید بیشتر در کشورهای عربستان سعودی، قطر و امارات متحده عربی و کمتر در کشور-هایی همانند سوریه، عراق و شمال آفریقا وجود داشته‌اند چرا اساساً گروه داعش در دو کشور سوریه و عراق و بویژه سوریه بوجود آمده و به عراق و شمال آفریقا کشیده شده است؟

قبل از جواب به سوال فوق باید به این نکته توجه کرد که ظهور داعش تحت عنوان دولت اسلامی^۱ درست بعد از یک سلسله تحولات در کشورهای عرب زبان خاورمیانه و شمال آفریقا رخ داده است که تحت عنوان بهار عربی^۲ نامیده شد.

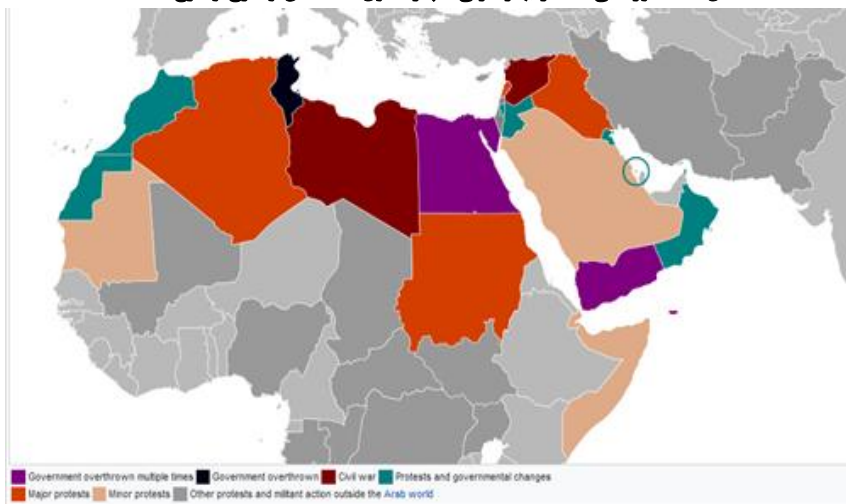
بهار عربی، موج انقلابی و شامل جنبش‌هایی نظیر تظاهرات، شورش، کودتا و حتی مداخلات خارجی و جنگ‌های داخلی بوده است که از تاریخ ۱۸ دسامبر ۲۰۱۰ در کشور تونس شروع شده است. انقلاب تونس به سرعت به ۵ کشور دیگر شامل لیبی، مصر، یمن، بحرین و سوریه رسیده است و همچنین تظاهرات خیابانی در کشورهای مغرب، الجزیره، لبنان، اردن، کویت، عمان، سودان، عراق و حتی در برخی از قسمت‌های خوزستان ایران شکل گرفته است. (Ruthven, June 2016:63) در کشورهایی که بهار عربی به خشونت انجامید مردم قصد داشتند که رژیم حاکم بر این کشورها را به پائین بکشانند که نتیجه این سلسله تظاهرات و ناآرامی‌ها در برخی از این کشورها همانند لیبی، تونس و مصر سرنگونی حکومت وقت بوده و در برخی کشورها همانند عربستان، عمان و عراق منجر به تظاهرات کم و زیاد شده است اما در دسته‌ای

¹ - Islamic state

² - Arab Spring

از کشورها همانند مراکش و سوریه منجر به جنگ داخلی شده است که تاکنون ادامه داشته است.

شکل ۴: کشورهایی که در بهار عربی دچار تحول، اغتشاش و هرج و مرج شده‌اند

از طرفی سلفی‌گری که در اواخر قرن ۱۹ میلادی در میان گروهی از علمای اصلاح‌طلب میانه‌رو^۱ تحت رهبری امیر عبدالقدیر^۲ و در مقابل رشد گسترده فرم سلفیسم که در آن زمان بسیار معروف بوده ظاهر شده است که دکترین خود را بر مبنای دوباره ساختن اسلام بر اساس قرآن و سنت بنا نهاده بودند و به بدعت‌های گروه صوفی^۳ و بتدریج گروه‌های شیعه انتقاد می‌کردند. (<https://rlp.hds.harvard.edu/faq/salafism-syria>) با بروز بحران در سوریه که همراه با تظاهرات کوچک در ۲۶ ژانویه ۲۰۱۱ شروع شد که بعد از سرکوب تظاهرات توسط نیروهای دولتی و دستگیری یک مرد و چند کودک دامنه تظاهرات به سرعت گسترش یافت و با واکنش نظامی سخت از طرف بشار اسد همراه بوده است. (Amos, 15 July 2011) سلفیست‌ها در این میان فرصت را غنیمت شمرده و با گسترش یافتن دامنه اعتراضات در سوریه و عراق و سرکوب کردن شدید دولت سوریه و شروع درگیری‌های داخلی در سوریه توانسته‌اند در مناطقی بین عراق و سوریه که هرج و مرج و بی‌قانونی بیشتری وجود داشت و همچنین مطابق با مناطقی بود که القاعده در عراق در ارتباط با سلفی-جهادی و وهابی‌ها بوده‌اند ظاهر گشته‌اند. (Hellmich,2008.111-124)

^۱ - Reformis-minded Ulama

^۲ - Amir Abd- Al Qadir

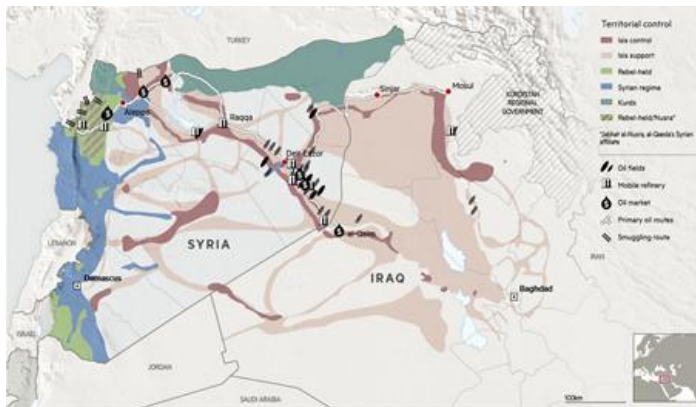
^۳ - Sufi

از آنجائی که بین القاعده و وهابیسیم و جهادبست‌های سلفی ارتباط ایدئولوژیکی وجود داشته است، داعش به عنوان شاخه‌ای از القاعده ظهور نمود. اما امروزه در عراق با مبارزاتی که دولت و نیروهای مردمی و همانند سپاه پاسداران ایران، نیروهای منطقه‌ای و بین‌المللی همانند نیروهای روسیه، ائتلاف غربی به رهبری آمریکا انجام داده‌اند آینده گروه داعش در این کشورها رقم خورده و سقوط داعش از اواسط سال ۲۰۱۵ از مناطقی که تحت سیطره این گروه تروریستی بوده‌اند کلید خورده است. همچنین مبارزات مردم کرد و پیشمرگه‌ها در شمال عراق و در بخش‌های دیگر کشور عراق، شبه نظامیان حشدالشعبی که زیرنظر و فرمان سپاه پاسداران ایران بوده‌اند توانسته‌اند مناطق مختلفی از عراق شامل الرمادی، فلوجه، موصل و بسیاری از مناطق دیگر را به تدریج آزاد کنند و داعش را در عراق نابود کنند، البته ناگفته نماند که داعش ظاهراً بطور فیزیکی در این کشور از بین رفته است اما آثار عقاید و ایدئولوژی داعشیسیم هنوز در بین افراد مختلف بویژه سلفیست- وهابیسیم‌ها که معتقد به جهاد علیه بدعت‌ها و غیرمسلمانان هستند وجود دارد و وجود خواهد داشت و حتی ممکن است در آینده دوباره از نقاط مختلف این سرزمین داعشی‌های رادیکالتر ظهور نمایند.

در سوریه به علت اینکه علاوه بر داعش، گروه‌های معترض و مخالف دولت مرکزی که منشأ آن به بهار عربی سال ۲۰۱۱ و وقایع سرکوب و درگیری‌های پس از آن بر می‌گردد، هنوز این درگیری‌ها در مناطق مختلف وجود دارد بطوریکه در هر بخش از کشور سوریه گروه‌های متعلق به داخل و یا گروه‌های خارجی علاوه بر داعشی‌ها درگیر می‌باشند. داعش در سوریه بخش‌های بیشتری از نیمه شمالی این کشور را در دست داشته است. البته این امر برای کشور عراق نیز صادق بوده است.

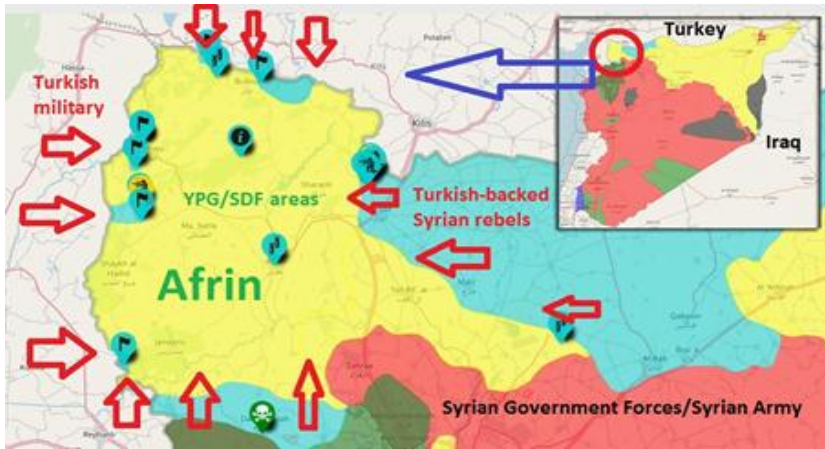
شکل ۵: نقشه همپوشانی محل‌های حضور داعش و فعالیت‌های نفتی و ارتباطی- مخابراتی

(<https://ig.ft.com/sites/2015/isis-oil>)

اگر چه داعش نسبت به سال‌های گذشته یعنی سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۵ مناطق بسیاری را از دست داده است، اما چنین گروه تروریستی برای ظهور و گسترده شدن با چنین سرعتی که طی چند سال توانسته بخش وسیعی از دو کشور دارای دولت مرکزی را اشغال کند حتما باید از منابع مالی و تامین آن مطمئن بوده باشد. بنابراین ظهور داعش قطعاً در مناطقی از دو کشور عراق و سوریه صورت گرفته است که بتواند بیشتر به منابع مالی همانند چاه‌های نفت دسترسی داشته باشند و همچنین از امکانات شبکه‌ای-ارتباطی مناسبی در آن مناطق برخوردار باشد. اکنون در سوریه گروه داعش بسیاری از سرزمین‌های تحت تسلط خود و در نتیجه راه‌های ارتباطی به نقاط دیگر را از دست داده است (شکل ۵)، اما در مناطق مستعدتری که می‌توانند خود را دوباره بازبانی کنند حضور دارند. گزارش‌هایی که ژنرال امنیت در منطقه خاورمیانه در تاریخ ۲ فوریه ۲۰۱۷ به UN داده است حاکی از حالت دفاعی داعش بود، اما بیان داشته است که این گروه جهادگرا، قادر هستند مناطق از دست رفته را دوباره اشغال کنند. با توجه به گزارشات ICSR منابع مالی گروه داعش از ۱۰۹۰ میلیون دلار در سال ۲۰۱۴ به ۸۷۰ میلیون دلار در سال ۲۰۱۶ کاهش یافته و مناطق وسیعی که در دست داعش بوده است به علت بمباران هوایی گروه‌های ائتلاف بین‌المللی از دست داعش خارج شده است (۶۲٪ از کشورهای عراق و ۳۰٪ از کشورهای سوریه که در کنترل داعش بوده‌اند). (European Parliament, 2017) این امر نشان از این دارد که داعش دیگر نسبت به قبل قدرت لازم برای پیشروی را ندارد و حتی بسیاری از مناطق تحت تسلط خود را از دست داده است و با ادامه مبارزات گروه‌های مختلف در سوریه علیه گروه تروریستی داعش در آینده‌ای نزدیک این گروه حضور فیزیکی نخواهد داشت اما کشمکش‌های اخیر در سوریه که از یک طرف شورشیان مخالف حکومت بشار اسد در نقاط مختلف سوریه و از طرف دیگر جنگ دولت ترکیه و شورشیان طرفدار این دولت به بهانه مبارزه با تروریست‌های کرد در منطقه عفرین سوریه راه انداخته‌اند (شکل ۶)، جنگ داخلی سوریه را به سوی دیگری منحرف کرده است بطوریکه درگیر شدن پیشمرگه‌های کرد و نیروهای تحت حمایت آمریکا که برای مبارزه با گروه داعش بسیج شده بودند احتمال اینکه ورق سرنوشت گروه تروریستی داعش دوباره به حالت خوش‌شانسی برگردد و سبب تقویت دوباره داعشیسم و تروریست‌های جهادی در کشور سوریه گردد حتی اگر این قدرت یافتگی دوباره، موقت باشد وجود داشته که سبب تقویت ایدئولوژی داعشیسم شده و آثار مخرب تروریستی بادوامتری را در منطقه برجای خواهد گذاشت.

شکل ۶: مناطق تحت سیطره کشور ترکیه در سویه و حمله از اطراف به شهر عفرین (January 31-2018 Shekhani).

داعش در شمال آفریقا و در کشورهای مصر (صحرای سینا)، لیبی و مغرب و تونس نیز در سال‌های اخیر حضور داشته است اما به گستردگی حضور این گروه تروریستی در عراق و سوریه نبوده است. در سال ۲۰۱۴ انصار بیت المقدیس (ABM)^۱ فرستاده‌ای ویژه به سوی ابوبکر البغدادی^۲ فرستاد و با ایشان هم پیمان شد (New York Times, 10 November 2014) و پس از آن در منطقه سینا و سایر نقاط مصر شروع به حمله‌های تروریستی نموده است که حمله به شهر سینای شیخ زوید^۳ و کشته شدن بیش از ۱۰۰ نفر (Reuters, 1 October 2015)، شلیک راکت به سمت بخش جنوبی اسرائیل^۴ (The Times of Israel, 3 August 2015) و انهدام هواپیمای مسافربری روسیه در صحرای سینا نمونه‌هایی از اقدامات تروریستی در مصر بوده است. (Bloomberg L.P. 17 November 2015)

داعش که برای ایجاد حکومت به سبک خلافت مرتبط با دوران محمد پیامبر و خلفای راشدین در منطقه خاورمیانه تا چند وقت پیش حضور فعال داشته است پس از شکست‌های پیاپی و از دست دادن مناطق تحت تسلط خود مجبور خواهد بود جای دیگری برای فعالیت- هایش و مخفی شدن برای خود پیدا کند.

شکست داعش در منطقه خاورمیانه منجر به این می‌شود که داعش متوجه شمال آفریقا گردد، بطوریکه روزنامه الجزیره^۵ بعد از پخش شدن شایعه مبنی بر اینکه داعش در پی جایگیری

^۱ - Ansar Bait al-Maqdis

^۲ - Abu Bakr al-Baghdadi

^۳ - Sinai town of Sheikh Zuweid

^۴ - southern Israel

^۵ - algerian daily expression

در منطقه مرزی الجزیره- لیبی می‌باشد که این امر سبب آشفتگی در منطقه مذکور گشته است. این خبر در پی دستگیری و گردن زده شدن توریست فرانسوی در الجزیره غربی توسط جندالخلافة^۱ ترس بسیاری ایجاد کرده بود. گروه‌های جهادی و دیگر سازمان‌های افراطی^۲ همچنین با خلیفه ابوبکر البغدادی پیمان اتحاد بسته بودند. این اقدامات این احتمال را برای سازمان‌های امنیتی افزایش داده است که مغرب هدف بعدی لیست گروه تروریستی داعش خواهد بود و سرویس‌های امنیتی به شدت نگران جایگیری بیشتر داعش در منطقه شمال آفریقا بوده‌اند. (Lefèvre, 2014)

داعش در سال ۲۰۱۴ سعی کرده بود در منطقه شمال آفریقا بویژه در مصر و نیجریه به جایگاهی دست یابد اما این امر ظاهراً موفقیت آمیز نبود، بویژه که در پایان سال ۲۰۱۶ آنها از لیبی اخراج شدند اما گروه القاعده مغرب (AQIM^۳) که حضور طولانی در این منطقه داشت با گروه داعشی متحد شد. دو گروه متحد شده القاعده و داعش در طول ۲۰۱۶ حملات خود را به سمت مغرب که زیر مجموعه‌های UN در مالی وجود داشته‌اند کشانده‌اند. در سال ۲۰۱۷ دو گروه القاعده و دولت اسلامی داعش از نظر ایدئولوژی، تاریخی و مناطق جغرافیایی دچار اختلاف گشته‌اند (Crone, Winter 2017) و این امر سبب شده است که داعش در منطقه شمال آفریقا همانند سوریه و عراق ریشه نگرفته و حضور آنها کم‌رنگ تر باشد. به هر حال داعش در این چند سال که در خاورمیانه حضور فعال داشته است سعی در ایجاد پایگاه‌هایی دیگر در شمال آفریقا و کشورهای پاکستان و افغانستان داشته است تا بتواند حوزه فعالیت‌های خود را در سایر نقاط افزایش دهد. اگر گروه داعش در برقراری حکومت خلیفه در کشور عراق و سوریه به موفقیت‌هایی دست می‌یافت، بطور قطع هم پیمانان آنها در شمال آفریقا سبب ناآرامی‌ها و اغتشاش و عملیات تروریستی بسیاری می‌شدند بویژه در لیبی و تونس که با تغییر حکومت آنها و عدم استحکام کافی حکومت جدید این امر بیشتر ممکن بود. (Lefèvre, 2014) اما اینگونه نشد و داعش در عراق سرزمین‌های تحت کنترل خود را از دست داد و در سوریه در حال حذف کامل می‌باشد. با ادامه پیشروی نیروهای دولتی سوریه اکنون داعش چند گزینه بیشتر پیش رو ندارد. یکی مقاومت شدید در دفاع از مناطق تحت سیطره خود مثل متوسل شدن به تاکتیک

¹ - jund al khilafa

² - extremist organizations

³ - Al-Qaeda in the Islamic Maghreb

هجومی علیه نیروهای دولتی سوریه در مناطق باقیمانده. دوم یافتن پناهگاه‌های امن با توجه به اینکه داعش در هر صورت با شکست استراتژیک در عراق و سوریه مواجه خواهد شد. باید درباره قدرت داعش در مهم‌ترین منطقه‌ای که ممکن است بعد از عراق و سوریه به آنجا برود فکر کرد و آن جایی نیست جز شمال آفریقا، چرا که داعش در طول سال‌های اخیر توانسته بود باند‌هایش را با شبکه‌های تروریستی و قاچاق در مرزهای لیبی - الجزایر و لیبی - تونس برای زمان اضطراری و نیز تسهیل روند انتقال سلاح و نیروهایش از طریق گذرگاه‌های موازی همراه کند. حتی گروه داعش در برخی از دستگاه‌های حکومتی کشورهای آفریقای شمالی همانند تونس طرفدارانی پیدا کرده است و نیز در نبود حکومت قوی بعد از سقوط قزافی از فرصت استفاده کرده و به نقویت موضع خود در این کشور پرداخته است. از طرفی کشمکش‌های سیاسی و امنیتی بین برخی از کشورهای منطقه شمال آفریقا مانند الجزیره و مراکش سبب گسترش و تقویت جایگاه داعشیسم در این منطقه شده است. بنابراین احتمال اینکه در آینده‌ای نزدیک انتقال تروریست‌های داعشی از مدیترانه به سوی شمال آفریقا رخ دهد بسیار زیاد است. البته این امر را نباید به سادگی انگاشت چرا که شمال آفریقا از طریق تنگه جبل الطارق به اسپانیا و قاره اروپا بسیار نزدیک بوده و می‌تواند تهدید بسیار جدی برای کشورهای اروپایی باشد.

۲-۳- آینده داعشیسم در سایر نقاط جهان

گروه تروریستی داعش که به دولت اسلامی عراق و سوریه یا ^۱ISIL نیز معروف است با ماهیت سلفیست- وهابیت پا به عرصه ظهور گذاشته است و ادعای بازگشت به دوره اسلام محمد پیامبر (TETI, 2016) و خلافت بر اساس خلافت راشدین را دارند (FOUAD, 2014)، بنابراین بدون هویت واقعی خود که ایدئولوژی سلفی- وهابی و اسلام واقعی محمد بوده و معیار خود را قرآن و سنت می‌دانند نمی‌توانند در سرزمین‌هایی به غیر از کشورهای مسلمان نشین مشروعیت یابند چه بسا که این نوع ایدئولوژی و خلافت اسلامی در محیط سنی نشین بیشتر جایگاه دارد تا در مذاهب دیگر اسلامی که بدعت‌ها را وارد دین اسلام نموده‌اند. بنابراین داعشیسم در سایر نقاط دیگر جهان جایگاه چندانی نداشته و یا مردم سایر نقاط جهان که دارای رسوم، دین و مذاهب متفاوت هستند آنها را نمی‌پذیرند، اما این گروه با گسترش ایدئولوژی-

^۱ - Islamic State of Iraq and the Levant

های خود به سایر جنبه‌های دیگر و یا فعالیت‌هایی همانند تعلیم کودکان و فرستادن آنها به نقاط مختلف دنیا، آموزش افراد کارآموده و ارسال به کشورهای مختلف بویژه کشورهای غربی، هم‌پیمانی با گروه‌های تروریستی دیگر همانند القاعده در برخی نقاط جهان زمینه ظهور مسائل پیچیده و تحولات نوینی در آینده موجودیت خود را سبب شده‌اند.

۳-۲-۱- کودکان داعشی به عنوان خطر آینده

یکی از مهمترین مسائلی که امنیت جهان آینده را تهدید می‌کند مسئله کودکان تربیت شده زیر دست داعشی‌ها می‌باشد. داعش برای دستیابی به اهداف خود و نیز ساختن پایگاه ایدئولوژیکی برای آینده موجودیت خود استراتژی بکارگیری و استخدام کودکان را ترتیب داده بود که بسیاری از آنها کمتر از ۱۰ سال داشته‌اند. داعش همچنین مدارس و آموزش سرزمین‌های تحت تسلط خود را تغییر داده و بر اساس معیارها و ایدئولوژی‌های خود بنا نهاده بود. داعش در گسترش ایدئولوژی خود و دستیابی به اهداف آینده، سیلابس جدید برای بچه مدرسه‌ای‌ها تهیه نمود و در واقع روی سیستم آموزش آنها از طریق سازمان آموزشی که دیوان^۱ خوانده می‌شد کنترل داشت. برای رسیدن به مقصود خود داعش دو نوع دوره آموزشی را برای نوجوانان و کودکان تدارک دیده بود: ۱- آموزش شریعت، ۲- تعلیمات نظامی (استفاده از سلاح و مهمات و جنگ شهری). نظامیان در پی استخدام کودکان با استفاده از ابزارهای وسوسه انگیزی همانند پول، ماشین و اسلحه بوده و آنها را وادار به پیوستن به کمپ می‌کردند و برخی از آنها را به عنوان افراد اطلاعاتی و گاردهای خودشان بکار می‌گرفتند. (Iraq institute for development, 2016. 1)

گروه داعش با تهیه CDs آموزشی برای مقاطع مختلف ابتدائی و ثانویه و اخذ هزینه این سی دی‌ها و نیز با انتشار کتاب‌های مختلف در سطوح مختلف سنی سعی کرده بود تا ایدئولوژی و عقاید داعشیسم را به نسل‌های جوان و کودکان انتقال داده و بر اساس معیارهای خود نسل جدید را پرورش دهند. (Iraq institute for development, 2016.2,3)

¹ - Diwan

شکل ۷: کتب و CDs های منتشر شده برای آموزش کودکان در مناطق تحت تسلط داعش (Iraq institute for development, 2016. 2,3)

کودکانی که در سایه آموزش جدید داعشیم بوده‌اند در آینده به عنوان سربازان و نگهدارندگان دستگاه خلافت بوده‌اند. این کودکان سرباز به عنوان بچه‌های سرباز خلیفه^۱ نامیده شده‌اند که برای دستیابی به اهداف سازمانی سیاسی-اجتماعی^۲ و بکارگیری در آینده تربیت می‌شده‌اند و حتی نقش بارزی در اجرای برنامه‌های نظامی-ایدئولوژیکی داعش داشته‌اند. (The carter center, January 2017.1)

ساختار پیچیده گروه داعش برای استخدام سیستماتیک و سازمانی کودکان نشان از این امر دارد که این گروه ارزش‌های تاکتیکی زیادی را در جهت سرمایه‌گذاری روی نسل‌های جوان بکار گرفته است. بر اساس اطلاعات بدست آمده از کودکان در ویدئوها و مدارکشان این امر به دلایلی مختلفی صورت می‌گرفته است: ۱- به عنوان ابزار تبلیغاتی داعش، ۲- به عنوان سرمایه‌های آینده و ادامه دهندگان راه خلافت، ۳- آموزش و پرورش کودکان بر اساس ایدئولوژی

¹ - cubs of the caliphate

² - sociopolitical

داعشیسم، ۴- ایجاد جنگ روانی با تشکیل سربازان متشکل از کودکان داعشیزه شده. (The carter center, January 2017.2-3)

بچه‌ها به عنوان ابزار اصلی تبلیغاتی سیستم داعش بودند و به منظور ماهیت اثباتی برای موجودیت داعش بکار می‌رفتند. داعش با نشان دادن رنج کودکان در نتیجه خشونت‌آمیز نشان دادن فرهنگ غرب، برای برانگیختن احساس نفرت و خشم و تخریب چهره غربی‌ها در بین عموم عمل کرده و از طرفی در پی بالا بردن جذابیت و مقبولیت هویت داعشی بوده است. اگر چه داعش از کودکان در جهت تبلیغات و مقبولیت عامه استفاده می‌کرده است اما در درجه بسیار مهم‌تر کودکان به عنوان دارایی ارزشمند و گرانبها برای پایداری و نگه داشتن ایده داعشیسم و خلیفه‌گونه در نظر گرفته شده بودند. دستگاه داعشی سعی در ایجاد فرهنگ درون نسلی مستحکم و معتبر از خشونت و افراطی‌گرایی مذهبی داشته است تا بتواند ماهیت فرضی خلیفه‌گونه‌ای که خودشان در چارچوب ایدئولوژیکی برای خود ترسیم کرده بودند در آینده حفظ کرده و همیشه طرفدارانی مستحکم اما در عین حال خشن برای رسیدن به اهداف آتی خود داشته باشند. بدین منظور در حین فعالیت‌های خود مانند نظامی‌گری یا اجرای عدالت داعشی، کودکان را در صحنه‌های مختلف وارد عرصه می‌کردند و به عنوان شاهد در اجرای اصول خود در میان عموم همراه داشته‌اند.

شکل ۸: پسر نوجوانی که هنگام اعدام و جنایت در میان عموم به اجبار به صحنه آورده شد تا شاهد آن باشد در حالیکه گوش خود را به سختی نگه داشته است (The carter center, January 2017.4)

علاوه بر این کودکان به عنوان افرادی که دیدگاه ایدئولوژیکی مشخص ندارند و ساختار اخلاقی و ایدئولوژیکی کمتر توسعه یافته‌ای نسبت به بزرگترها دارند بهترین هدف برای پذیرش ایدئولوژی خاص و رفتار خشونت‌آمیز بوده‌اند بدون اینکه بخواهند و یا بتوانند در مورد آن سوالی بکنند.

بنابراین بهترین گزینه برای اهداف داعشیسم بوده‌اند تا بخش‌هایی از قرآن و سنت را که بیشتر با عقاید و اهداف داعشی همخوانی داشتند و نیز اهداف جهادیسیم آنها را به آسانی پذیرا باشند. در حقیقت گروه داعش از میان طبقات مختلف جامعه تحت تسلط خود دست روی طبقه‌ای گذاشته بود که می‌توانست با سرمایه‌گذاری بر روی آنها به اهداف بلند مدت خود و بسط افکار و عقایدشان بپردازند بدون اینکه سازمان‌های بین‌المللی بتوانند جلوی آنها را بگیرند، حتی اگر سازمان‌های بین‌المللی و ملی در کشورهایی که آنها حضور داشته‌اند می‌توانستند آنها را از لحاظ فیزیکی حذف کنند ولی اندیشه‌های افراطی گرایانه و ایدئولوژی سلفیستی- وهابیستی آنها بخودی خود در جامعه و در بین نسل‌های آینده رونق پیدا می‌کند.

شکل ۹: تصویر چپ دختر کوچکی که در افتخار به رسم داعش را نشان می‌دهد و تصویر راست پسر نوجوانی را که در حال موعظه در مسجد محلی می‌باشد را نشان می‌دهد (The carter center, January 2017.7)

از سویی دیگر داشتن یک ارتش جهادی متشکل از کودکان آموزش دیده توسط گروه تروریستی داعش یک عامل مهم در ایجاد جنگ روانی داعش بوده است. این امر از چند جهت می‌توانست تاثیرگذار باشد: اینکه تاثیر آموزش در دوران کودکی در آینده کودکان و فعالیت‌های آینده آنها بسیار مهم می‌باشد بطوریکه این کودکان در آینده با کوچکترین تلنگری به سمتی کشیده می‌شوند که هر یک از آنها می‌توانند به عنوان سردسته خرابکار و گروهک‌های تروریستی باشند. دوم اینکه احتمال برگشت این کودکان به جایگاه و خاستگاه اولیه خود که در آن خشونت براحتی اجازه داده میشد بسیار زیاد است. بنابراین برای دولت‌ها، سازمانها و افرادی که با این کودکان سروکار دارند بسیار دشوار و هزینه‌بر خواهد بود که در جهت تعلیم درست افرادی که سال‌ها تحت تربیت داعشیسم با ایدئولوژی تروریستی و جنایتکارانه بوده‌اند

برآیند. استفاده تبلیغاتی سازمان‌های داعشی از کودکان به عنوان سربازان امروز خلیفه و مجاهدین فردا و نیز پرچمداران آینده این معنی را به دیگران می‌رساند که داعشی‌ها آماده، خوب مجهز شده بوده و دارای ظرفیت بی‌نهایت هستند تا با دشمنان مواجه شوند و هر موقع که بخواهند در هر نقطه از جهان می‌توانند به آسانی حضور داشته باشند و عملیات نظامی و تروریستی انجام دهند.

شکل ۱۰: سربازان کودک داعشی که در حال سوزاندن پاسپورت ملی خود هستند و به نوعی به ملیت غربی خود اعتراض نشان می‌دهند (The carter center, January 2014).

حال سوال این است که این کودکان پس از اینکه داعشی‌ها موقعیت خود را در سرزمین‌های اصلی تحت تسلط خود یعنی عراق و سوریه از دست داده‌اند به چه سرنوشتی دچار شده‌اند و کجا هستند؟

برای پاسخ به این سوال ابتدا باید دید که این کودکان از چه مناطقی از جهان در سرزمین‌های تحت تسلط داعش گردآوری شده بودند. بسیاری از این کودکان خانواده‌های خود را در نبردهای سوریه و عراق از دست داده‌اند و یا خانواده‌های آنان از ترس داعشی‌ها با انتقال فرزندان‌شان به مراکز آموزشی و تبدیل شدن به سربازان داعش موافقت کرده‌اند. تخمین زده شده است که حدود ۶۰۰۰۰ نفر از جنگجویان داعشی اتباع خارجی بودند. (, Khaleejtimes, anuary 17, 2018) اداره امنیت آلمان اعلان داشته است که بیش از ۱۰۰ کودک آلمانی را که با والدین خود کشور را ترک کرده‌اند تا در کنار داعش در عراق و سوریه بجنگند را به کشور باز می‌گرداند. آنها معتقد هستند که بیش از ۱۰۰۰ نفر آلمان را به منظور پیوستن به ارتش داعش ترک کرده بودند. همچنین دولت عراق اعلام کرده بود که ۴ زن روسی به همراه ۲۷ کودک که تحت تسلط داعش بوده‌اند را به دولت روسیه تحویل می‌دهد چرا که بسیاری از

زنان و کودکان از نقاط مختلف دنیا برای پیوستن به داعش به عراق و سوریه آورده شده بودند. (Arab news, 23 March 2018)

اداره امنیت^۱ انگلستان نیز اعلان کرده بود که کودکانی که در منطقه تحت تسلط داعش در عراق و سوریه تحت تعلیم و مغزشویی آنها بوده‌اند به انگلستان برگشت داده می‌شوند. سرویس اطلاعات بریتانیا^۲، MI5، هم اعلان کرده بود که ۸۵۰ شهروند انگلیسی از سال ۲۰۱۱ به کشورهای عراق و سوریه و کشورهای اطراف رفته‌اند. (<https://www.rt.com>) فرانسه نیز با برگشت افرادی که دارای شهروندی فرانسوی می‌باشند و بیشتر آنها اصالتی از شمال آفریقا دارند (۴۷۰ نفر از ۵۰۰ نفر شهروندی فرانسه را دارند) ولی در فرانسه متولد شده‌اند دچار مسئله می‌باشد. (Khaleejtimes, anuary 17, 2018) سوئد نیز در برگشت ۱۲ زن که بیهوشی‌های جهادپست-ها بودند به همراه ۳۰ کودک بسیار حالت نگران کننده گرفته است. (<https://sputniknews.com>) همچنین کودکان زیادی از آفریقا نیز برای پیوستن به داعش در سوریه و عراق و شمال آفریقا به سرزمین‌های تحت تسلط داعشی‌ها رفته‌اند. سرویس اطلاعات و امنیت ملی سودان^۳ اعلان کرده است که کودکان سودانی که والدین آنها برای پیوستن به گروه داعش به لیبی و یا عراق و سوریه رفته بودند به کشور خود باز می‌گردند. (Amin, 20.06.2017) همچنین از آسیای میانه و چین نیز کودکانی به سرزمین‌های داعشی رفته‌اند. داعش از مدتها قبل در نظر داشت تا افرادی از سرزمین چین و آسیای میانه وارد سیستم جهادپست‌های خود کند. (Jan 15, 2016 and Lemon, 2015Batchelor) در میان جنگجویان داعش اتباعی از کشور کانادا و حداقل ۴۰ کشور دیگر نیز وجود داشت. (Shephard, Feb. 4, 2018)

با این اوصاف مشاهده می‌شود که کودکانی که در میان داعشی‌ها به عنوان فرزندان خلیفه و سربازان آینده خلیفه خوانده می‌شدند متشکل از ملیت‌های مختلف بوده‌اند که پس از سرنگونی فیزیکی داعش در خاورمیانه باید به سرزمین اصلی خود بازگردانده شوند. حال تصور کنید که این کودکانی که تحت تعلیم و تربیت داعشیسم بوده و فعالیت‌های روزمره آنها بکار بردن اسلحه و تجهیزات نظامی سبک و سنگین، دیدن قتل و آدم کشی و حتی در بسیاری مواقع انجام این اعمال چه با اختیار یا با اجبار، یادگیری ایدئولوژی و سبک زندگی داعشیسم،

¹ - the home secretary

² - Britain's intelligence service

³ - the Sudanese National Intelligence and Security Services

آموزش دروس مربوط به سلفیست - وهابیست‌ها، غارت و دزدی اموال بوده و جنایت علیه اموال و جان عموم برای آنها عادی و مشروع جلوه داده شده بود چگونه می‌توانند بدون هیچ واکنش در جامعه جدید که وطن اصلی آنهاست دوام آورده و قوانین وطن اصلی خود یا کشوری که تابعیت آن را دارند و این اعمالی را که در میان داعشی‌ها رواج داشته، جزء عقاید ایدئولوژی آنها بوده، نه تنها نمی‌پسندند بلکه محذوریت قانونی نیز دارد بدون مرتکب شدن جرم و جنایتی عمل کنند.

با توجه به توضیحات مطرح شده، در شکل زیر محتمل‌ترین موقعیت بوجود آمدن تروریسم داعشی آینده اعم از اینکه در آن مکان‌ها جایگیری داشته باشند و یا عملیات تروریستی صورت گیرد و می‌توانند ژئوپلیتیک منطقه‌های مختلف را تهدید کنند، نشان می‌دهد.

شکل ۱۱: موقعیت احتمالی فعالیت‌های داعشیسم اعم از جایگیری یا انجام عملیات تروریستی در آینده

در واقع اگر دولت‌های جهان در باب این کودکان و افراد برگشت داده شده از سرزمین داعشی‌ها به وطن خود چاره‌ای اساسی نیندیشند نه تنها داعش از بین نمی‌رود بلکه همانند ویروس بیماری واگیردار به سراسر دنیا منتقل شده و داعشیسم فراگیر و مخربی را در سراسر جهان پخش خواهند نمود. همانطور که قبلاً نیز اشاره شد هر یک از این کودکان مستعد تبدیل شدن به گروهک‌های رادیکالیسم- داعشیسم حتی مخربتر را دارند اما این بار نه تنها در خاورمیانه یا شمال آفریقا، بلکه در سراسر کره زمین.

۳-۲-۲- خطر بازماندگان داعشیسم (نشر ایدئولوژی سلفیستی و ترور)

قبلاً نیز اشاره شده است که داعش فقط یک گروه تروریستی صرف نبوده و در واقع فعالیت

های خود را بر اساس ایدئولوژی خود که همان سلفی‌گری و وهابیسیم می‌باشد بنا نهاده است. برای دستیابی به هدف خود نه تنها از ابزارهای جنگی و سلاح‌های مختلف استفاده می‌کرد، بلکه از ابزارهای تکنولوژیکی و آموزشی و تبلیغاتی برای گسترش ایدئولوژی‌های خود استفاده می‌نموده است.

استراتژی ارتباط داعش یک رویکرد دینامیکی چندلایه بوده، توده بزرگی از افراد را هدف قرار داده بودند به گونه‌ای که برای برقراری ارتباط از تجهیزات و روایات زیادی استفاده می‌کردند. تبلیغات^۱ یک شمای ویژه از اطلاعات دستکاری شده می‌باشد که شامل شکل‌هایی از واقعیت همراه با بزرگنمایی از سوژه‌های مورد نظر برای اعمال نفوذ بر رفتار و تمایلات مخاطبان می‌باشد. (pellerin, 2016.2) داعش برای ترویج داعشیسیم و تروریسم بخوبی از تکنولوژی‌های روز شامل آژانس‌های خبری، شبکه‌های اجتماعی، ویدئو کلیپ‌ها، مجله‌های الکترونیکی همانند دیبک و بسیاری ابزار دیگر استفاده می‌کرده است. در این میان یکی از ابزارهای مهم و گسترده‌ای که داعش استفاده می‌نموده است، اینترنت و تکنولوژی آنلاین برای جذب طرفداران و پیوستن آنها به گروه ترور بوده است. (Berger, 2015) این گروه از این امکانات برای مشروع جلوه دادن خود و تبلیغات اهداف و عقاید خود بهره می‌بردند و جهادگرایی خود را به عنوان شهیدان^۲ مورد تقدس قرار می‌دادند. (pellerin, 2016.2) این فعالیت‌ها مخاطبین را تحت تاثیر قرار می‌داد و افراد زیادی بر اثر فعالیت‌ها و تبلیغات داعشیسیم به این گروه می‌پیوستند. اما سوال این است که بعد از نابودی فیزیکی داعش در منطقه خاورمیانه آیا این فعالیت‌ها ادامه خواهند داشت؟ اگر بله، چگونه و توسط چه کسانی؟

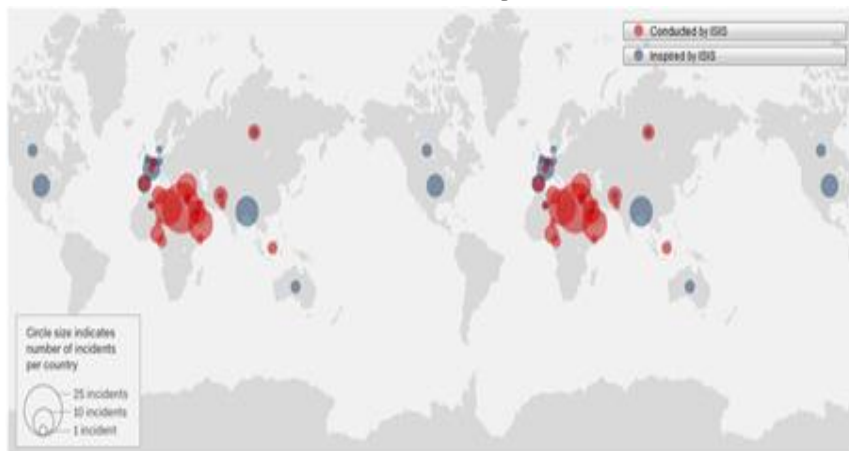
نیروهای داعشی بر اساس برنامه‌ای که قبلاً اشاره شد و آن اشاعه ایدئولوژی‌شان و نیز انجام عملیات تروریستی برای برقراری اسلام دوران محمد پیامبر (بر اساس عقاید سلفیستی- وهابیسیتی) در سراسر جهان فعالیت می‌کنند، اقدام به عملیات تروریستی کرده و خواهند نمود. داعش بیش از ۱۴۰ مورد حملات تروریستی در ۲۹ کشور علاوه بر سوریه و عراق انجام داده است. این حملات دست کم ۲۰۴۳ قربانی و هزاران زخمی در سراسر جهان داشته است که توسط عوامل داعش در کشورهای مختلف دنیا صورت گرفته است.

1 - propaganda

2 - martyrs

شکل ۱۲: گستره فعالیت های تروریستی گروه داعش در سراسر دنیا (Sanchez et al. 2018)

در آمریکای شمالی انجام عملیات تروریستی در ۲۰ اکتبر ۲۰۱۴ و کشته شدن یک نفر در سنت جین سور ریچیلیو^۱، حمله طراحی شده توسط داعش در تاریخ ۲۳ اکتبر ۲۰۱۴ در نیویورک توسط یک مرد رادیکالیزه، حمله دانشجوی فیصل محمد^۲ با چاقو به ۴ نفر در دانشگاه کالیفرنیا در تاریخ ۴ نوامبر ۲۰۱۵ که بوسیله وبسایت گروه ISIS و تبلیغات آنها تحریک شده بود و مرد مسلح ۲۷ ساله‌ای با نام عمر متین^۳ که ۴۹ نفر را در کلوب شبانه پولس در اورلاند-فلوریدا^۴ به قتل رسانده و مشخص شده است که وفادار و متعهد به گروه ISIS بوده است و حمله به موزه یهودی‌ها در بروسل بلژیک^۵ در ۲۴ می ۲۰۱۴ توسط مهدی نموجه^۶ رادیکالیست اسلامیست که یک سال در سوریه بوده است، حمله به جلسه بحث آزاد^۷ توسط مرد مسلح در ۱۴ فوریه ۲۰۱۵ در کوپنهاگن دانمارک^۸ و کشته شدن دو نفر و زخمی شدن ۵ پلیس، رشته حملات تروریستی در پاریس در ۱۳ نوامبر ۲۰۱۵ و کشته شدن ۱۳۰ نفر و زخمی شدن بیش از ۳۵۰ نفر، حمله وابستگان ISIS به داغستان روسیه^۹ در ۱۵ فوریه ۲۰۱۶ توسط ماشین بمبگذاری شده و کشته شدن دو پلیس و ۱۲ زخمی؛ کشته شدن ۸۴ نفر در جریان

¹ - Saint-Jean-sur-Richelieu, Quebec

² - Faisal Mohammad

³ - Omar Mateen

⁴ - Pulse nightclub in Orlando, Florida

⁵ - the Jewish Museum in Brussels, Belgium

⁶ - Mehdi Nemmouche

⁷ - free speech forum

⁸ - Copenhagen, Denmark

⁹ - Dagestan- Russia

رانندگی مرد تونس‌سی- فرانسوی وابسته به داعش در ۱۴ جولای ۲۰۱۶ تاریخ و در روز ملی فرانسه که حداقل ۱۰ کودک در بین کشته شدگان بوده‌اند نمونه‌هایی از عملیات تروریستی داعش در اروپا و روسیه بوده‌اند. همچنین حمله به هتل کورینثیا در تریپولی لیبی^۱ و کشته شدن حداقل ۱۰ نفر در ۲۷ ژوئیه ۲۰۱۵ توسط کمپین داعش لیبی^۲، حمله تروریستی به موزه لندمارک باردو^۳ در تاریخ ۱۸ مارس ۲۰۱۵ و کشته شدن ۲۳ نفر و ۳۶ مجروح، حمله در صحرای سینا در مصر و کشته شدن حداقل ۱۲ نفر و ۴۵ نفر کشته در تاریخ ۱۲ آوریل ۲۰۱۵، بمب‌گذاری در مسجد امام صدیق^۴ در کویت در ۲۶ ژوئن ۲۰۱۵ و کشته شدن ۲۷ نفر و زخمی زخمی شدن ۲۲۷، بمب‌گذاری در مسجد الموید در صنعا- یمن^۵ در ۲ سپتامبر ۲۰۱۵ و کشته کشته شدن حداقل ۲۸ نفر و بمب‌گذاری در بیروت در لبنان و کشته شدن حداقل ۴۳ نفر و زخمی شدن ۲۳۹ نفر در ۱۲ نوامبر ۲۰۱۵ بمب‌گذاری در میان شیعیان در مکان نماز دهاکا بنگلادش^۶ در ۲۴ اکتبر ۲۰۱۵ و تحریک فرد ۱۸ ساله برای حمله به ایستگاه پلیس ملبورن استرالیا در تاریخ ۱۸ سپتامبر ۲۰۱۴ همه اینها نمونه‌هایی از عملیات تروریستی گروه داعش توسط افراد وابسته به آنها و یا افراد اغفال شده در سراسر دنیا بوده است. (Sanchez et al. 2018)

موارد ذکر شده در بالا نشان می‌دهد که گروه تروریستی داعش توانایی انجام فعالیت‌های تروریستی گسترده‌ای را در نقاط مختلف جهان دارد حتی در قاره آمریکای شمالی و استرالیا و اینکه نشان می‌دهد داعش در نقاط مختلف جهان تا چه اندازه وابسته و طرفدار دارد که بسیاری از این افراد تحت تاثیر تبلیغات داعشیسمی بوده‌اند. بنابراین نمی‌توان به آسانی از این مطالب گذشت چرا که اکثر افرادی که در گروه داعش بوده‌اند و یا در طی سالیان فعالیت داعشیسم در نقاط مختلف دنیا تحت آموزش بوده و یا تبلیغات این گروه عقاید و ایدئولوژی آنها را الگوی خود قرار داده‌اند. این افراد می‌تواند بسیار خطرناک باشند چون پتانسیل تبدیل به عملگرهای مهم ایدئولوژی داعشیسم را داشته و از آنجا که در سراسر جهان، در مناطق ژئوپلیتیکی مختلف در قاره‌های جهان گسترده‌اند و حضور دارند هر یک از آنها

¹ -Corinthia Hotel in Tripoli, Libya

² - ISIS's Libya campaign

³ - landmark Bardo Museum in Tunis, Tunisia

⁴ - Imam Sadiq mosque

⁵ -the al-Moayyad mosque in Sanaa, Yemen

⁶ - place of worship in Dhaka, Bangladesh

مانند بمبی نیمه فعال می‌باشند. بنابراین با غیبت فیزیکی داعش نه تنها تهدید تروریسم داعشی از بین نرفته است حتی امکان انتقام و یا فعالیت‌های پنهانی و تبدیل شدن به سرطانی تروریستی فراگیر و گسترده را دارند.

۴- نتیجه گیری

داعش با نام دولت اسلامی عراق و سوریه برای اولین بار بعد از سلسله اغتشاشات در کشور- های عرب زبان تحت عنوان بهار عربی در منطقه‌ای بین عراق و سوریه نمایان شده و از آنجائی که مرتبط با عقاید سلفیستی- وهابیستی بوده، توانسته در منطقه‌ای که دچار هرج و مرج بوده و دولت مرکزی بخاطر اغتشاشات دچار ضعف شده بود و البته پذیرش ایدئولوژی سلفی- جهادی توسط حداقل بخش از مردم منطقه پا به عرض وجود بگذارد اما بعد از چند سال درگیری در دو کشور سوریه و عراق توسط نیروهای محلی- منطقه‌ای و بین‌المللی از عراق تقریباً رخت بر بست و در سوریه نیز بسیاری از مناطق تحت تسلط خود را از دست داد. طولانی شدن علت حضور داعشی‌ها در سوریه وجود شورشیان مختلف در سوریه، ضعف دولت مرکزی بشار اسد، دخالت کشورهای هم‌اند ترکیه به بهانه مبارزه با گروه‌های کرد که آنها را تروریست می‌داند، منافی که دولت‌های مختلف در اغتشاشات سوریه دارند و عواملی از این قبیل می‌باشند. با این حال تروریسم داعش دیر یا زود از سوریه حذف فیزیکی خواهد شد اما آینده داعشیسم چگونه رقم می‌خورد و متحول خواهد شد سوالی است که در این مقاله بحث شده است.

همانطوریکه که مطرح شد داعش با ایدئولوژی سلفیستی- وهابیستی و با هدف جهادگری بر اساس اسلام اصیل سنی دوران پیامبر و سه خلیفه نخست پدیدار شد و در این میان طرفداران این گروه قطعاً در کشورهای سنی مذهب بوده‌اند و بنابراین جایگاه داعشیسم در میان کشورهای مسلمان سنی خواهد بود اما بعد از حذف آنها در سوریه و عراق قطعاً گروه داعش جایگاه خود را در میان کشورهای شمال آفریقا و یا آسیای میانه قرار خواهد داد که احتمال این امر در میان کشورهای شمال آفریقا به چند دلیل بیشتر است: اول اینکه؛ داعش در طول حیات خود در سوریه و عراق تلاش فراوان برای همپیمانی با گروه‌های جهادی القاعده در شمال آفریقا و نیز افغانستان و پاکستان نموده است و در این بین در کشورهای شمال آفریقا به موفقیت‌هایی دست یافته است. دوم اینکه؛ یکی از هدف‌های اصلی داعش ترور

در سرزمین‌های اروپائی و برقراری ایده سلفیستی در غرب می‌باشد و از این رو بهترین موقعیت ژئوپلیتیکی برای رسیدن به اهدافش منطقه شمال آفریقا است چه بسا که از طرق تنگه جبل الطارق به اروپا بسیار نزدیک است. سوم اینکه؛ داعش برای قدرت گرفتن دوباره همانطوریکه در عراق و سوریه عمل کرده است نیاز به منابع مالی و تکنولوژی ارتباطی دارد که این امر از طریق قاچاق مواد مختلف و سلاح در منطقه شمال آفریقا به واسطه نزدیکی به کشورهای اروپایی بهتر میسر خواهد بود. چهارم اینکه؛ کشمکش و بحران در کشورهای شمال آفریقا ضعف دولت مرکزی را در پی داشته و طبیعتاً رشد گروه‌های تروریستی با موفقیت بیشتری همراه خواهد بود و از طرفی جمعیت سلفیست- جهادگرا در این منطقه بسیار بیشتر از مناطق دیگر خواهد بود.

از جنبه‌های دیگر داعش در زمان حضور و ریشه گرفتن خود در عراق و سوریه برنامه‌های بسیار مهمی در ترویج ایدئولوژی سلفی- وهابی و جهادگری را در میان مردم و بویژه کودکان پایه ریزی کرده بود و همچنین از تکنولوژی روز در جهت تبلیغات برنامه‌های خود و توجیه حضور و اهداف خود در میان عموم در سراسر جهان پی ریزی کرده بود. اول اینکه این کودکان از مناطق مختلف دنیا حتی از کشورهای اروپایی و آمریکای شمالی بوده‌اند و مدت‌ها تحت تعلیم و تربیت داعش و ایدئولوژی جهادگری آنها بوده‌اند طبیعتاً بعد از بین رفتن آنها در خاورمیانه این کودکان و بازماندگان بزرگسال اعم از زن و مرد داعشی به سرزمین‌های اصلی خود برخواهند گشت و کوله باری از تجربه‌های جنگ و ترور را با خود به نقاط مختلف دنیا خواهند برد. هر یک از آنها در سراسر دنیا به عنوان بمبی نیمه فعال عمل خواهند نمود و یا اینکه آیندگان آنها را در قالب سرکرده گروهک‌های خرابکار و یا تروریستی کوچک تر اما مخربتر و رادیکالتر خواهند دید. این امر زنگ خطر بسیار مهم برای دولت‌های جهان خواهد بود و قطعاً جلوگیری از این فاجعه نیازمند صرف هزینه‌های سنگینی است و زمان حداقل به عمر یک نسل خواهد داشت. در مرتبه دوم توجه به این امر اهمیت دارد که تبلیغات گسترده داعش و بیان ایدئولوژی آنها در فضا مجازی و دسترسی عموم به این تبلیغات قطعاً طرفدارانی در سراسر جهان یافت خواهد شد که این تبلیغات و جهادی‌گری را الگوی خود قرار خواهند داد و خودبخود تروریسم در سطح منطقه‌ای و جهانی فزونی می‌یابد بطوریکه پیشگیری از آن امری بسیار مشکل بوده نیازمند تحمل خسارت‌های فراوان و بروز ایدئولوژی‌های نوینی در عرصه ترور و تروریسم خواهد شد حتی در بین ادیان و مذاهب و قومیت‌های دیگر در جهان.

داعش مدعی سلف یعنی برگشت به اسلام دوران محمد و خلفای راشد بوده است اما در عمل از امکانات و تکنولوژی‌های روز بهره‌های بسیاری برده است. در واقع هدف اصلی داعشیسم به دست آوردن قدرت و بکارگیری ابزارآلات نظامی - جهادی روز برای تسلط بر سرزمین‌ها بوده است و ایدئولوژی سلفی - جهادی ابزاری برای رسیدن به این قدرت و دستیابی به منابع مالی بوده است. بنابراین احتمال بکارگیری ایدئولوژی مشابه حتی به ظاهر در نقاط مختلف دنیا برای دستیابی به قدرت و منابع مالی در نقاط مختلف جهان نیز وجود دارد چرا که همیشه افرادی هستند تا تروریسم‌هایی مانند داعش و داعشی‌ها را الگوی خود برای دستیابی به قدرت و ثروت قرار دهند. با این حال فعالیت‌های گسترده عملیات تروریستی گروه داعش نشان داده است که تروریسم همانند سایر پدیده‌ها در جهت گسترش جهانی و فراتر از مدرن (پسامدرن) در حال رشد می‌باشد و زنگ خطری برای جهان و امنیت جهانی است.

Reference

Book

- Abdul-Haqq Baker, *Extremists in Our Midst: Confronting Terror*, Palgrave Macmillan, 2011
- Christina Hellmich (2008), **Creating the Ideology of Al Qaeda: From Hypocrites to Salafi-Jihadists**, *Studies in Conflict & Terrorism*, 31:2, 111-124, DOI: 10.1080/10576100701812852
- Chaliand, Gerard. *The History of Terrorism: From Antiquity to al Qaeda*. Berkeley: University of California Press, 2007
- Caldwell, D., & Williams, R. (2012), **Insecurity in Cyberspace**. In *Seeking security in an Insecure World* (2nd ed., p. 167). Lanham, Md.: Rowman & Littlefield
- Eric A. Johnson, (1999), **Nazi "terror The Gestapo, Jews, and Ordinary Germans**, *Holocaust and Genocide Studies*, (New York: Basic, 1999)
- Lia, Brynjar(2006),**The Society of the Muslim Brothers in Egypt: The Rise of an Islamic Mass Movement 1928-1942**. Ithaca Press
- Miller, Martin A.(2013), **The foundations of modern terrorism : state, society and the dynamics of political violence**. Cambridge University Press
- Ruthven, Malise (23 June 2016),**How to Understand ISIS**, *New York Review of Books*. 63 (11)
- Stora, Benjamin(2004), *Algeria, 1830-2000: A Short History*. Cornell University Press, 2004
- the NATO StratCom COE, **DAESH INFORMATION CAMPAIGN AND ITS INFLUENCE**, 2015, ISBN 978-9934-8582-1-5
- Stern, Jessica, and J. M. Berger(2015),**ISIS: The State of Terror**. Ecco
- Joppke, Christian (2013-04-01), **Legal Integration of Islam**, Harvard University Press. p. 27. ISBN 9780674074910. "Salafism, which is a largely pietistic, apolitical sect favoring a literalist reading of the Quran and Sunna"
- Tucker, Spencer C.; Roberts, Priscilla (2008-05-12). *The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict: A Political, Social, and Military History* [4 volumes]: A Political, Social, and Military History. ABC-CLIO

Articles

- Berger, J.M.(2015), **Jihad 2.0: Social Media in the next Evolution of terrorist Recruitment**. Washington, DC, US Senate Committee on Homeland Security & Governmental Affairs
- European parliament,(2017),**The financing of the 'Islamic State' in Iraq and Syria (ISIS)**, POLICY DEPARTMENT
- Edward J Lemon (2015), *Daesh and Tajikistan: The Regime's (In)Security Policy*, *The RUSI Journal*, 160:5, 68-76, DOI: 10.1080/ 03071847. 2015. 110 2550

- Feroz Ahmad,(1988),**Islamic Reassertion in Turkey**, Third World Quarterly 10, 2 (1988)
- Fouad N. Ibrahim, (2006), **The Shi'is of Saudi Arabia**, Saqi, 2006 - Political Science
- Iraq institute for development, (2016), **Education in Mosul under the Islamic State (ISIS)**, Iraq – Nineveh Governate
- José R. Valdivia Orbaneja , Subramanian R. Iyer , Betty J. Simkins,(2018), **Terrorism and oil markets: A cross-sectional evaluation**, Finance Research Letters 24
- JASMINE JAWHAR(2016), **TERRORISTS' USE OF THE INTERNET: THE CASE OF DAESH**, The Southeast Asia Regional Centre for Counter-Terrorism (SEARCCT), Ministry of Foreign Affairs, No 516, Persiaran Tuanku Ja'afar, Bukit Persekutuan, 50480 Kuala Lumpur, Malaysia
- Manni Crone, Winter,(2017), **The rise and fall of the Islamic State in North Africa and the Sahel**, DANISH INSTITUTE FOR INTERNATIONAL STUDIES
- pellerin, clara, spring (2016), **communicating terror, an Analysis of ISIS communication Strategy**, Sciencepo, kuwait program, p.2
- Raphael Lefèvre, (2014), **Is the Islamic State on the Rise in North Africa?**, the journal of north african studies, vol. 19, no. 5

Websites and Agency NEWS

- Ashley Carman,(2015), **Filtered extremism: how ISIS supporters use Instagram**, The Verge, December 9
- Amos, Deborah (15 July 2011), **In Syria, Opposition Stages Massive Protests**, NPR.
- Arab news, **Germany expects return of over 100 children of Daesh fighters from Syria, Iraq**, 23 March 2018: <http://www.arabnews.com/node/1221561/middle-east>
- Amin, Mohammed, (20.06.2017), **Children of Sudanese Daesh members in Libya return home**,<https://aa.com.tr/en/africa/children-of-sudanese-daesh-members-in-libya-return-home/845850?ref=LibyanNewsBot>
- Bradley, Matt (1 February 2015), **Islamic State Affiliate Takes Root Amid Libya's Chaos**, The Wall Street Journal
- Batchelor, Tom, (Jan 15, 2016), **ISIS army set for new wave of recruits as 'thousands' of Chinese militants flee to Syria**, <https://www.express.co.uk/news/world/635103/Islamic-State-Uighurs-China-fleeing-Syria-boostjihadi-ranks>
- Crooke, Alastair (27 August 2014),**You Can't Understand ISIS If You Don't Know the History of Wahhabism in Saudi Arabia**, Huffington Post

- Charlie Winter, "Documenting the Virtual 'Caliphate'", Quilliam Foundation, October 2015, <https://www.quilliamfoundation.org/wp/wp-content/uploads/2015/10/FINAL-documenting-the-virtual-caliphate.pdf> (accessed June 27, 2016)
- Fouad al-Ibrahim (22 August 2014), **Why ISIS is a threat to Saudi Arabia: Wahhabism's deferred promise**, Al Akhbar English.
- Friedman, George, (Apr. 23, 2017), **the presence of Salafism in the Middle East and North Africa, Mauldin Economics**, <http://www.businessinsider.com/map-of-salafism-in-middle-east-and-north-africa-2017-4>
- Islamic State attack in Egypt's North Sinai kills more than 100". Reuters. 1 October 2015
- **IS-linked Sinai terrorists claim latest rocket fire**, The Times of Israel. Retrieved 3 August 2015
- Khaleejtimes, (January 17, 201), France has a problem with returning Daesh extremists, <https://www.khaleejtimes.com/editorials-columns/france-has-a-problem-with-returning-daesh-extremists>
- **Militant Group in Egypt Vows Loyalty to ISIS**, New York Times. 10 November 2014
- Prusher, Ilene (9 September 2014), **What the ISIS Flag Says About the Militant Group**, Time. Archived from the original on 9 September 2014
- Putin Says Sinai Plane Crash Was Caused by Terror Attack. Bloomberg L.P. 17 November 2015
- Ray Sanchez, Mark Bixler, Sean O'Key, Michael Hogenmiller and Mohammed Tawfeeq, February 12, 2018, ISIS goes global: 143 attacks in 29 countries have killed 2,043, CNN NEWS, <https://edition.cnn.com/2015/12/17/world/mapping-isis-attacks-around-the-world/index.html>
- Shephard, Michelle, Feb. 4, 2018, At least two Canadian women are among 800 foreign 'ISIS families' being held in legal limbo by Kurdish forces, <https://www.thestar.com/news/world/2018/02/04/at-least-two-canadian-women-are-among-800-foreign-isis-families-being-held-in-legal-limbo-by-kurdish-forces.html>
- Shekhani, Helbast, January 31-2018, Turkish military killed children in bombardment on Syrian Kurdistan's Afrin, <http://www.kurditan24.net/en/news/e-364f786-f2e1-4b83-a167-0c7db994f9ff>
- Tharoor, Ishaan (18 June 2014), **ISIS or ISIL?** The debate over what to call Iraq's terror group". The Washington Post
- Teti, Isabella Frances (6 November 2016), **The "ISIS Phenomenon. Penn State Presidential Leadership Academy**. Pennsylvania State University.
- The Economist, (2014), **Crime and punishment in Saudi Arabia: The other beheaders**, The Economist. 20 September

- The carter center, January 2017, The Children in Daesh: ‘Future Flag Bearers’ of the ‘Caliphate, Atlanta, Georgia 30307
- <https://rlp.hds.harvard.edu/faq/salafism-syria>
- <https://www.rt.com/uk/413836-isis-children-terror-threat/>
- <https://sputniknews.com/europe/201801111060671282-sweden-daesh-widows-children>.
- <https://ig.ft.com/sites/2015/isis-oil/>